

Özgün Makale

Ayaz İshakî'nin “Heyat Yolunda” (Hayat Yolunda) Piyesinde İyilik ve Kötülük Kavramları¹

The Concepts of Good and Bad in Ayaz Ishaki's Stage Play “Heyat Yolunda” (Hayat Yolunda)

Arzu KILINÇ²

Öz

Ayaz İshakî [İdilli] (d. Kazan 1878-ö. Ankara 1954) gazeteci, roman, öykü ve tiyatro yazarıdır. Ulusal Tatar Tiyatrosu'nun kuruluşuna önemli katkıları olmuştur. 1917 yılındaki Bolşevik İhtilâli'nden sonra, ülkesi Rusya'yı terk etmiştir. Uzun yıllar Fransa, Almanya ve Polonya gibi ülkelerde yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) başlayınca, Varşova'dan Türkiye'ye gelmiştir. Bu sürede pek çok eser vermiş, gazete ve dergi çıkartmıştır. 1946 yılında “Hayat Yolunda” isimli bir tiyatro eseri yazmıştır. Piyesin konusu, İstanbul'da yaşayan Altınbay Ailesi'nin değişen topluma uymakta yaşadığı zorluklardır. Varlıklı olmayan bu ailenin çocukları, Batılılaşmayı şeklen benimsemiş ve üretmeden baba parasıyla geçinme yoluna gitmişlerdir. Piyesin olumlu karakterleri fedakâr anne ve babadır. Oyundaki olumsuz kişiler ise, özlerini inkâr eden şuursuz çocuklar ile sahtekâr damattır. Bu makalede çocukların aşırı bencillikleri, “ahlâki kötülük” olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayaz İshakî, Tiyatro, Batılılaşma, Eğitim, Toplumsal Değişim.

Abstract

Ayaz Ishakî [Idilli] (b. Kazan 1878 – d. Ankara 1954) was a journalist, novelist, story writer and playwright. He had important contributions in the establishment of the National Tatar Theater. After the Bolshevik Revolution in 1917 he left Russia, his homeland and went on to live in France, Germany and Poland for many years. When W.W.II (1939-1945) broke out İshakî left Warsaw for Turkey. During this time, he published many artistic works together with newspapers and journals. In 1946, Ishakî wrote a stage play titled Hayat Yolunda (On the Course of Life). The subject of this play is the difficulties encountered by the Istanbulite Altınbay Family in adjusting to the changing ways of society. The children of this poor family only formalistically adopted westernization and opted to waste their inherited money rather than using it to make business.

¹ Makale başvuru tarihi: 25.03.2020. Makale kabul tarihi: 21.04.2020

² Dr. Öğretim Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Mimari Restorasyon Programı, arzu.kilinc@msgsu.edu.tr. ORCID No: 0000-0001-9552-738X.

The protagonists in the story are the self-sacrificing parents. The antagonists are the unwitting children who deny their roots, and the family's dishonest son-in-law. In this article, the children's excessive selfishness is interpreted as "morally wrong".

Keywords: Ayaz İshakî, Theater, Westernization, Education, Social Change.

Ayaz İshakî'nin Hayatı

Muhammed Ayaz İshakî [İdilli], 22 Şubat 1878'de Çistay'a bağlı Yavşirme köyünde, ulema ailesinde doğar. Kazan'da ve Çistay Medresesi'nde dinî eğitim alır. Daha sonra medreseyi terk edip Rus-Tatar Muallim Mektebi'nde (*Uçitelskaya Şkola*) eğitim görür. Rusça öğrenir. Rus edebiyatını ve tiyatrosunu yakından takip etmeye başlar. Tatarcaya bazı tercüme yapar. Bu süreçte halkçı (*narodnik*) ve sosyalist akımlarla tanışır. Gençlik yılları, ülkesinde siyasî ve kültürel değişimlerin yaşandığı, çalkantılı bir döneme denk gelmiştir. Tüm bunlar, onun sanatına etki etmiştir. Fikirleri ve gazetecilik faaliyetlerinden dolayı hapis ve sürgün cezalarına çarptırılır. Bu dönemde birkaç kez Türkiye'ye gelir. (Kaçalın, 2000, ss.475).

Onun fikrî çizgisi, sosyalizmden milliyetçiğe doğru uzanır. İç savaş sırasında Bolşevikler İdil-Ural bölgesine hâkim olunca yurt dışına çıkmaya mecbur olur ve Sen Petersburg'dan Finlandiya'ya geçer. Ailesini bir daha göremez. Daha sonra kızı Saadet³ de Sovyet Rusya'dan kaçıp babasıyla buluşur. İshakî, Avrupa'da Almanya ve Polonya gibi ülkelerde ikamet eder. 1928'den 1939 yılına kadar Berlin'de *Millî Yul* (daha sonra *Yaña Millî Yul*), dergisini çıkarır. 1934-1938 yılları arasında Mançurya, Japonya, Kore, Arap ülkeleri ve Finlandiya'da bulunur. 1935'te Çin'in Mukden şehrinde, *Millî Bayrak* gazetesini kurar. 1940 yılında Türkiye'ye yerleşir. 22 Temmuz 1954 tarihinde Ankara'da vefat eder. İstanbul'da Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilir (Sultan S. (Ufalı), 1990, ss.133-143).

Ayaz İshakî'nin Tiyatrosu

20. yüzyılda Kazan Tatar Edebiyatı'nın yükselişinde 19. yüzyılın ikinci yarısında belirginleşen fikir ve edebiyat akımlarının büyük etkisi vardır. Edebiyatçıların arasında Doğu'ya ya da Batı'ya yönelme konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Maarifetçiler⁴ ile realistlerin ortak görüşü, halkın yaşayış biçimlerinin ön plana çıkarılarak onların eğitilmesi yönündeydi (Kamaliev, 2007, ss. 89-90).

Ayaz İshakî'nin sahne eserlerindeki konu ve karakterler de halkın içinden alınmıştır. Halkın yaşamını ve değerlerini yakından tanınması, onun tiyatrosunu daha etkileyici kılar. Yazar, olayları ve kişileri objektif bir biçimde aktarır. Millî değerleri ön plana alan çağdaş bir eğitim sistemini savunur; bu nedenle piyeslerindeki olumlu kahramanlar, genellikle eğitilmiş kişilerdir. Onları eserlerine odak noktası yaparak topluma mesaj verir. Kadının toplumdaki statüsüyle ilgilenir. Kadınların, ailede ve cemiyette hak ettikleri yeri almalarını engelleyen eski gelenekleri tenkit eder. Cehalet, bağınazlık ve İslâm dininin yanlış uygulamaları gibi birçok olumsuz husus, onun tiyatrosunda eleştirilir. Toplumu bilinçlendirme görevini üstlenmiştir. Tiyatrosu didaktiktir (Kılınc, 2018, ss. 237).

Ayaz İshakî'nin 1920'den sonra yurt dışında yazdığı eserler, uzun yıllar ülkesinde yayımlanmamıştır. Yazarın bazı tiyatro oyunlarına, SSCB'nin dağılmasından sonra, Kazan'da neşredilen

³ Saadet İshakî [Çağatay] (1905-1989). Berlin'de Türkoloji eğitimi almış ve Özbek asıllı Tahir [Çağatay] ile evlenmiştir. 1939 yılına kadar aynı şehirde *Millî Yul* dergisinin çıkması için babasına yardım etmiştir. 1940 yılında eşiyile birlikte Türkiye'ye yerleşmiştir. Ankara Üniversitesi'nde ders vermiş, yaşamını bir bilim insanı olarak sürdürmüştür.

⁴ Aydınlanma hareketi taraftarları

Zindan (1993) adlı kitapta yer verildi. Türkiye’de yazdığı “Hayat Yolunda”⁵ ve “Olug Möhem-med” (Ulu Muhammed)⁶ isimli iki piyesi, 2009 yılında, Ayaz İshakî külliyyatının beşinci cildinde yayımlandı. Editörlerden Lena Gaynanova, 1920-1947 arasında yazılmış eserlerin toplandığı bu cildin önsözünde, “Hayat Yolunda” oyununun Türkiye Türkçesiyle yazıldığını, Mahmut Tahir⁷ tarafından kendisine Tatarca tercümesinin gönderildiğini ifade eder (*Gayaz İshakıy Eserler V*, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, s. 11). Türkiye’yi konu alan bu piyesin incelenmesindeki amaç, gazeteci, yazar ve fikir adamı Ayaz İshakî’nin değerlerini ortaya koymaktır.

Eserin Özeti

“Hayat Yolunda” isimli beş perdelik dram, modernleşme dönemindeki Türk toplumunu ele alır. Bir ailenin yaşamı üzerinden, toplumdaki değişim ve “yanlış Batılılaşma” konusu işlenmiştir. Yazar, eserinde Türk edebiyatında Tanzimat’tan beri işlenen Batı özentisi tipleri modellemiştir. Altınbay’lar İstanbul’da Kuruçeşme Caddesi’nde bir apartman dairesinde yaşayan, eğitilmiş ve orta gelirli insanlardır. Lise öğretmeni olan Sabri Bey elli yaşındadır. Eşi Melahat Hanım, kırk sekiz yaşında bir ev hanımıdır. Oğulları Zühtü, yirmi dört yaşındadır ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde okumaktadır. Kızları Sabahat ise aynı üniversitenin Edebiyat Fakültesi’nde öğrencidir ve yirmi iki yaşındadır. Melahat Hanım’ın kardeşi Hayri Bey, tüccardır. Fazıl ve Esmâ adında iki yetişkin çocuğu vardır. Onların eğitim ve yaşamlarına karşın Hayri Bey, muhafazakârdır.

Eski bir imparatorluk başkenti olan İstanbul’da, büyük değişimler yaşanmaktadır. Kırsal kesimden kente göçle birlikte ataerkil aileden çekirdek aileye geçiş başlamıştır. Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra, eğitimin önemi daha iyi kavranmıştır. 1929 yılındaki Büyük Buhran’ın etkileri dünyayı ve Türkiye’yi sarsmaktadır. Şehirlerde yavaş da olsa tüketim artmaya, eğlence anlayışı değişmeye ve modern bir yaşam tarzı benimsenmeye başlamıştır. Genç nesiler, toplumsal değişime yaşlılara oranla daha çabuk uysalar da Altınbay Ailesi’nin çocukları, bu süreçte kötü davranış biçimleri edinmişlerdir. Özlerinde iyi olsalar da zamanla bencilleşmiş, yalan söylemeye başlamış, ahlâki değerlerini yitirmişlerdir. Buna neden olan kısa yoldan Batılılaşma hevesi ile çalışmadan tüketme alışkanlığıdır.

Oyunun ilk perdesinde gençler, arkadaşları ile Altınbay Ailesi’nin yazlığında çay içerler. Sofradaki yiyecekler evin hanımı tarafından hazırlanmıştır. Buradan yola çıkarak toplumda kadın erkek eşitliği, bunun aileye ve ailedeki rol dağılımına yansımaları tartışılır. Zühtü: “Artık bizde de Avrupa’ı yaşam başladı. Pek geri idik. Şükür gözlerimizi vaktinde açtık.” derken Sabahat de annesine şu sözleri söyler: “Biz, yemek pişirmek ve çamaşır yıkamak gibi işler yerine, çok daha yüksek görevlere hazırlanıyoruz” (*Gayaz İshakıy Eserler V*, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, ss. 378-379).

Bu esnada Melahat Hanım’ın kardeşi Haydar Bey’in gelmesiyle konu değişir. Haydar Bey, Mühendis Mektebi’ne giden oğlu Fazıl’ın tatilde Karabük Demir Çelik Fabrikaları’nda⁸ çalışmasını istemektedir. Gelecekte yararını göreceğini düşündüğü için oğlunu biraz zorlamıştır. Zühtü ve arkadaşları buna itiraz eder. Onlara göre gençler de toplumun diğer bireyleri gibi, kendi

5 “Hayat Yolunda” piyesinin Türkiye’de Türkçe olarak yazıldığı ve 1946 yılında İstanbul’da basıldığı ile ilgili bir bilgi vardır. *Gayaz İshakıy Eserler V*, (2009). M. H. Hesenov, M. Z. Zekiev, L. R. Gaynanova (Ed.), Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, s. 667. Ne var ki bu kitabı görmek mümkün olmamıştır. Onun Züleyha isimli piyesi, “Zeliha” adıyla *Türk Yurdu* dergisinin 1925 ve 1926 yılki sayılarında yayımlanmıştır. *Ünye Tabı* isimli romanı ise 1941 yılında İstanbul’da Sertel Matbaasında basılmıştır.

6 İshakî’nin (1947-48) tarihinde Türkiye’de yazdığı, Kazan Hanlığı (1437-1552) hakkındaki beş perdelik tarihi piyesi.

7 Mahmut Tahir (1922-1991). Aslen Kazan Tatarı olan mühendis ve yazar. 1963 yılında, yaşamakta olduğu Çin’in Harbin şehrinde Türkiye’ye göç etmiştir. 1970-1980 yıllarında Türkiye’de yaşayan Kazan Tatarlarının neşrettiği Kazan dergisinin editörlerinden biridir Somuncuoğlu, B. T.(2009) *Kazan Dergisi (1970-1980)*, TSA, 13(1), ss. 71-90.

8 Karabük Demir Çelik Fabrikaları, 1937 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifleri ile dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından kurulmuştur Başlangıçta Sümerbank’a bağlı bir müessese olarak faaliyet gösteren bu ağır sanayi tesisine, İngilizler sermaye sağlayarak destek olmuşlardır.

kararlarını vermekte özgür olmalılardır. Kızlar da: “Yok, yok! Biz de artık haklarımızı talep ediyoruz. Öyle olmasa Türk İnkılâbı’nın⁹ manâsı nerede kalır?” (Gayaz İshakıy Eserler V, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, s. 384) diye sözü kadınlara verilen haklara getirirler.

İkinci perdede Sabri Bey ve eşi, kışlık evlerindedir. Sabri Bey yorgundur. Sabah Fatih’te, öğlen Kabataş’ta olmak üzere iki okulda birden çalışmaktadır. Gene de ay sonunu getirmekte güçlük çekiyordur. Dramın düğüm noktasını, iki kardeşin aniden evlenmek istemeleriyle başlayan olaylar oluşturur. Kızları Sabahat, Yusuf Yanardağ adlı bir gençle arkadaşlık etmeye başlamış hatta onunla evlenmeyi aklına koymuştur. Mesleği ve ailesi belli olmayan bu kişi, kıza göre filozof, yazar ve şairdir. Hatta maddi değerlere önem vermeyen, büyük idealleri olan bir dâhidir. Yeni bir dünya düzeni getirecek eserinin üzerinde çalışmaktadır. Sabri Bey’e göre bu vasıfları taşıyan bir kişi olsa olsa Ziya Gökalp’in¹⁰ oğlu olmalıdır. Bu arada damat adayına bir takım elbise gerekmektedir. Sabahat anne ve babasından terzi parası ister.

Zühtü ise Güzel Sanatlar’da¹¹ eğitim gören arkadaşı Pakize ile evlenmeye karar vermiştir. Nikâh hediyesi olarak ona bir broş¹² satın almak niyetindedir. Melahat Hanım komşusuna, zorluk içinde büyüttüğü çocuklarına söz dinletemediğinden yakınıdır. Üstelik bir hafta sonra üniversitede sınavları da başlayacaktır. Sonunda, gelinine kendi broşunu vermeye karar verir.

Üçüncü perdede Zühtü ile Pakize’nin nikâhından sonra Sabri Bey’in evinde davet verilmektedir. Sabahat ile beraber damat adayı Yusuf da gelmiştir. Uzun boylu ve uzun saçlı bu genç adam, konuşurken yerli yersiz Schopenhauer,¹³ Lenin,¹⁴ Lev Tolstoy¹⁵ ve Pasteur¹⁶ gibi kişilerin sözlerinden örnekler vermektedir. Kendini aydın olarak tanıtan bu kişi, farklı düşüncelere karşı tahammülsüzdür. Onları küçük görür ve eski kafalı olmakla suçlar. Hayri Bey’in kızı Esmâ’nın ona “enişte” diye hitap etmesi karşısında sinirlenir ve “Enişte filan yok. Bunlar geçmişte kaldı. Biz yeni devrin, yeni yaşamın insanlarıyız.” diye çıkışır. Sabahat da nikâh kıydırmaya gerek duymadıklarını şöyle ifade eder: “Biz Yusuf ile evleniyoruz ama şer’iat, kanun ve örf âdetin mecbur ettiği şekilde değil. Bizim gönüllerimiz bağh. Hepsi bu!” (Gayaz İshakıy Eserler V, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, ss. 396-395).

Zühtü ve Pakize’den sonra, Sabahat ve Yusuf çifti de Sabri Bey’in evine yerleşir. Evdeki nüfus altına çıkmıştır. Buna rağmen kızlar, ev işlerinde Melahat Hanım’ın yüküne ortak olup yardım etmeye niyetli değillerdir. Hatta Sabahat, Pakize’yi yemek yaparken düşünemediğini, onun manikürlü ellerinin bozulacağını söyler.

Dördüncü perdede ailenin fakirleştiği anlaşılmaktadır. Zühtü herhangi bir işte çalışmıyor, okulunu da ihmâl ediyordur. Sabri Bey’in üzerindeki yük, taşınmaz hâle gelmiştir. Özel ders vermeye başlar. Bu derslerin parasını önceden alsa da esnafa olan borcunu kapatamaz. Ana baba, güçleri yettiğince sorunlarla boğuşmaya devam ederler. Melahat Hanım, eşinin okula derli toplu gitmesini sağlamak için elbiselerini ters yüz edip diktirir. Kendi giysilerini eskiciye satarak mutfak masrafını çıkarmaya çalışır. Gençler bu fedakâr kadına karşı kötülüğe varan bencil, umursamaz ve saygısız tavırlarını sürdürürler. Evde sürekli çıkan fasulye ve patates yemeğinden

⁹ Türkiye’de 1923 yılından itibaren büyük hukuki değişimler yapıldı ki bunlara İnkılâp adı verilir. Ülkedeki bu değişim sosyal, siyasi ve kültürel alanda hissedildi. Özellikle kadınlar için hukuk, eğitim ve siyaset alanında yeni haklar vermek için çeşitli reformlar yapıldı.

¹⁰ Ziya Gökalp (1876-1924). Cumhuriyetin kuruluşunda etkin rol almış ve Türkiye’de sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen kişi.

¹¹ 1882 yılında sanat tarihçisi, arkeolog, müzeci ve ressam Osman Hamdi Bey tarafından Sanayi-i Nefise adıyla kurulan ve 1928’de Güzel Sanatlar Akademisi’ne dönüşen sanat okulu.

¹² Yakaya takılan, genellikle altın ve üstü taşlarla bezeli ziynet eşyası.

¹³ Arthur Schopenhauer (1788-1860). Alman filozof, yazar.

¹⁴ Vladimir İlyiç Ulyanov (1870-1924). Lenin takma adıyla tanınan Rus sosyalist ve devrimci lider. Marksist doktrinden etkilenmiş, Ekim Devrimi’nin ve Bolşeviklerin lideri olmuştur.

¹⁵ Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910) Rus yazarı.

¹⁶ Louis Pasteur, (1822-1895). Fransız bilim insanı, mikrobiyolog.

bıktıklarını söylerler. Pakize bebek beklemektedir. Zühtü annesine bu dönemde onun özel beslenmeye ihtiyacı olduğunu söyler. Sabri Bey şöyle bir itirafta bulunur: “Suç bizde. Çocuklarımıza küçük yaştan itibaren iş öğretmedik. O yüzden onlar işin kadrini bilmiyorlar. Ne ettiyse onu biçiyoruz” (Gayaz İshakıy Eserler V, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, s. 418).

Yusuf ile Sabahat için kendi hak ve özgürlükleri sınırsızdır. Lüks yaşama da özenmeye başlamışlardır. Kuaföre ve baloya gitmek isteyen Sabahat, annesinden para ister. Ancak balonun giriş bileti beş lira olduğundan eve geri dönerler. Herkesin önünde küçük düşmüşlerdir. Kız kabahati ebeveyninde arar.

Beşinci perdede Sabri Bey, Melahat Hanım, Esmâ ve Avni, yemek masasında otururlar. Yazarın ideal kadın tipi olarak gördüğü Esmâ, yakında Zühtü'nün Hukuk Fakültesi'nden arkadaşı olan Avni ile evlenecektir. Avni, okulunu başarıyla bitirmiş, tez için iki yıllığına İsviçre'ye gitmeye hak kazanmıştır. Balayına Fransa'ya gidecek, Paris'i de göreceklerdir. Esmâ da eğitimine orada devam edecektir.

Onları uğurlayan Sabri Bey ile Melahat Hanım'ı bazı kötü sürprizler beklemektedir. Sabahat'ın, uğruna okulunu bırakıp birlikte yaşadığı Yusuf'un evli ve sahtekâr olduğu ortaya çıkar. Adamın karısı, iki çocuğu ile birlikte İzmir'den İstanbul'a, onu bulmaya gelmiştir. Tütün fabrikasında çalışarak çocuklarına bakmaya uğraşan bu kadın “Tütüncü Sabira” olarak tanınmaktadır.¹⁷ Öğretmen Sabri Bey, başka çocukları eğittiğini ama kendi çocuklarına terbiye veremediğini düşünür. Üstelik onlar tembel, başarısız ve mutsuz kişiler olmuşlardır.

Aynı gün Pakize'yi önceden tanıyan bir kişi çıkagelir. Onun geçmişte okulda öğrenci olmadığı ve “Mimi” takma adıyla resamlara modellik yaptığını söyler. Sabri Bey ile Melahat Hanım, bu kez de gelinlerinin yalanıyla sarsılmışlardır. Hamile olan Pakize, kayınvalide ve kayınpederine karşı mahcûp olmuştur.

Üzüntüden uyku hâpi olarak uyumaya çalışan anne ve babanın, artık zulme varan bu duruma dayanacak güçleri kalmamıştır. Gece yataklarına yatsalar bile ağlamaktan uyuyamazlar. Sonunda yıllarca emek verdikleri ve tek sığınakları olan evlerinden kaçmaya karar verirler. Sessizce kalkıp toplanırlar. Polonezköy'e gideceklerdir. Gene de doğacak torunları için bir zarfa para koyup bırakırlar. O sırada gelinleri Pakize uyanır. Gece vakti onları sokak giysileri içinde görünce durumu anlar. Gitmemeleri için ağlar, yalvarır ve kocasını uyandırır. Çaresiz kalan ebeveynin bu davranışı, gençleri daldıkları hayâl âleminden çıkartır. Acıklı bir aile yaşamının söz konusu olduğu oyunun sonunda, Zühtü ve karısı Pakize, kabahatlerini anlamışlardır. Bitkin bir hâlde olan ana babadan af dilerler. Yusuf'un da maskesi artık düşmüştür. Evden kovulur. Sabahat'in kendini toplaması zamana bırakılacaktır. Sabri Bey ve Melahat Hanım, artık dünyaya gelecek torunlarını bekleyeceklerdir.

Eserdeki İdeal Tipler

Dürüst ve çalışkan bir öğretmen olan Sabri Altınbay, ailesinin tüm maddi yükünü üzerine almış bir aile babasıdır. Anne Melahat Altınbay eşine sadık, çocuklarına karşı son derece fedakâr bir kadındır. Onlar mütevazı koşullarda yaşayan, iyi ve çalışkan insanlardır. Tek kusurları, çocuklarına karşı fazla hoşgörülü olmalarıdır.

Piyeste romantizm akımının özelliklerinden olan karşıtlık kavramı, belirgindir. Melahat Hanım'ın kardeşinin çocukları, onlarınkilere göre son derece uysal ve itaatkârdır. Geleneksel bir terbiye ile yetişmiş olan Esmâ, “iyi bir evlilik” yapar. Babasının önerilerine uyan ve Mühendis

¹⁷ Türk edebiyatında Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü (1930), isimli romanında da benzer bir konuya rastlanır. Ali Rıza Bey'in küçük kızı Leyla, zengin bir adamla birlikte yaşamaya başlamıştır.

Mektebi'ni bitiren Fazıl, mesleğinde başarılı olur. Staj yapmak için Manchester'de bir fabrikaya kabul edilir.

Olumlu kahraman Esmâ'nın bir başka özelliği de Arap alfabesini okuyabilmesidir. Babası, Feyzi ve Pakize çiftine evlilik hediyesi olarak Osmanlıca bir aşçılık kitabı göndermiştir. Feyzi: "Bunu bize getirmeye utanmadın mı?" der. Bunun üzerine Esmâ, Yusuf'a da eski harfli bir kitap uzatır ve "Bu sizin hediyeiniz. Bunun da yazısı var ama siz pek modern bir kişi olduğunuzdan eski harfleri okuyamıyorsunuzdur" der. Yusuf: "Bunları okuma alışkanlığına düşmem" diye cevap verir (Gayaz İshakıy Eserler V, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, s. 402-403).

Türkiye'de Latin alfabesine 1928 yılında geçildi. Sovyetler Birliği'nde yaşayan ve Arap alfabesini kullanan Rusya Türkleri, 1926'da Bakü'de yapılan Birinci Türkoloji Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda, Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardı. Fakat 1940'larda Rusça öğrenemedikleri gerekçesiyle, Kiril alfabesine geçmeleri uygun bulundu (Devlet, 1993, s. 25). Yazar bunları göz önüne alarak alfabe değişikliğine sıcak bakmadığını ve eski alfabenin unutulmaması gerektiğini belirtmektedir.

Eserdeki Olumsuz Karakterler

Zühtü Altınbay, modernleşmeye çalışan özenti bir tiptir. Ayrıca tembel ve sorumsuzdur. Hukuk Fakültesi'nde öğrenci olmasına rağmen derslerine devam etmez, sınavlarda başarısız olur. Zamanla dürüstlüğünü de kaybettiği, şu iki örnekten anlaşılmaktadır: Arkadaşı Fevzi'den onun yerine Roma Hukuku dersinin yazılı sınavına girmesini ister. Teklifi reddeden bu genç: "İsmimi kırletmem" diye cevap verir (Gayaz İshakıy Eserler V, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, s. 412). Zühtü, sinemaya gitmek için annesinin mutfak masrafları için biriktirdiği parayı almaktan da rahatsız olmaz.

Sabahat'in beraber yaşadığı Yusuf Yanardağ, bu eserin en olumsuz kahramanıdır. Yazar, tüm kötü özellikleri bu karaktere yüklemiştir. O çalışmadan asalak yaşayan ve bundan en ufak bir rahatsızlık duymayan bir tiptir. Sabri Bey'in evine yerleşen bu yalancı adam, aslında evlidir ve iki çocuk sahibidir. Birkaç yıl öncesine kadar İzmir'de otobüslerde kontrolör olarak çalışan bu kişi, eğitilmiş de değildir. Karısının dediğine göre Halkevleri'ne¹⁸ gittikten sonra değişmiştir. İş kurma bahanesiyle evini satmış ve bu parayla kayıplara karışmıştır. Piyesin sonunda gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Onun evden gidişyle herkes rahatlamıştır.

Yazar, "Hayat Yolunda" isimli eserindeki Yusuf tipiyle, ülkesine hâkim olan ideolojiyi anlatır. Bolşevikler, onun yaşadığı İdil-Ural bölgesini 1918 yılında işgal etmişlerdi. Eserin yazıldığı dönemde ülkesi, Stalin¹⁹ tarafından idare ediliyordu. Sovyet Rusya'da toplu sürgünler yaşanmış, insanlar çalışma kamplarına gönderilmişlerdi. Bu uygulamalardan ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, nüfusun azaldığı görülünce vazgeçilmişti. Ayrıca bu süreçte birçok Türk ve Müslüman aydını, başta milliyetçilik olmak üzere çeşitli nedenlerle suçlanarak öldürülmüştü.

Eserdeki Siyasi Vurgular

Yazar, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de gerçekleşen hukuk reformlarını²⁰ olumlu bulur. Birçok sahnede bu konuya değinir; örneğin bu tiyatro eserinde hukuk tahsili yapan gençlerin sayısı fazladır. Ayrıca Yusuf'un evli olduğunu öğrendiği zaman Sabri Bey'in söylediği şu cümle

¹⁸ Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931 tarihindeki Büyük Kongresi'nde açılması kararlaştırılan, İnkılapların halka öğretilmesi ve halkın çeşitli konularda eğitilmesi amacıyla kurulmuş kültürel merkezler. Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde 1951 yılında kapatıldılar.

¹⁹ 1922'de Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Jozef Stalin, Lenin'in 1924 yılındaki ölümünden sonra güçlendi. 1927 yılından 1953 yılındaki ölümüne kadar SSCB'nin lideri oldu.

²⁰ 1925 yılında Türk Ceza Kanunu'nun kabulü ve Hukuk Fakültesi'nin kuruluşu, 1926'da Medeni Kanunu'nun kabulü gibi.

önemlidir: “Evli bir erkekle yaşamayı kanun men etmiştir” (*Gayaz İshakıy Eserler V*, Ed. Hesenov, Zekov, Gaynanova, 2009, s. 428). Burada Medeni Kanun’a atıf yapılmıştır. Türkiye’de 1926 yılında kabul edilen bu kanun, kadınlara resmî nikah, nafaka ve miras gibi haklar sahip vermiş, böylece hem aile kurumu, hem de kadın güçlendirilmişti.

Sonuç

Tanzimat ile beraber başlayan Batılılaşma süreci, uzun yıllar sürececek bazı sosyal meseleleri de beraberinde getirmiştir. Bu kültürü özümsemeden kabul edenler, Avrupa’nın siyasî, sosyal ve hukukî kazanımlarını, uzun mücadelelerle elde ettiğini göz ardı etmişlerdir.

“Hayat Yolunda” isimli piyeste, baba parasıyla geçinen ve çalışmayan çocukların aileye yaşattığı maddi ve manevi zorluklar ele alınır. Kimi zaman abartılı olan oyunda, kuşak çatışması belirgindir. Oyunun mesajlarından biri, çocuk eğitiminde fazla hoşgörülü davranmanın her zaman iyi bir sonuç vermediğidir. Onların kötülüğe varan aşırı bencillik ve duyarsızlıkları, emek vermeden elde etme istekleri, bir aileyi dağılma noktasına getirmiştir.

Kaynaklar

- Devlet, N. (1993). *Çağdaş Türkîler*, İstanbul: Çağ Yayınları.
- Gayaz İshakıy Eserler V*, (2009). M. H. Hesenov, M. Z. Zekiev, L. R. Gaynanova (Ed)), Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Gaynanova, L. (2009). “Saadet Çağatay”, (Çev. Mehmet Yasin Kaya), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 28, ss. 27-32.
- Güngör, Ş. (1994). *Yaña Milli Yul (Yeni Milli Yul) Dergisi ve Tatar Aydınlarından M. Ayaz İshaki (İdilli)’nin Siyasi Görüşleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- İshakî, A. (2001). “Şimâl Türklerinde Tiyatro”, *Türk Yurdu*, 9, Ankara: Tutibay Yayınları, ss. 303-307.
- İshakovka, A. (2013). “Gayaz İshaki Hatları”, *Çın Miras*, 9, ss. 66-71.
- Kaçalin, M. S. (2000). “İdilli, Muhammed Ayaz İshakî (1878-1954)”, 21, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, ss. 474-476.
- Kamaliev, A. (2007). “20. Yüzyılın Başlarında Tatar Edebiyatını Etkileyen Akımlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 171, ss. 89-94.
- Kanlıdere, A. (2011). “Radikal Sosyalizm’den Milliyetçiliğe: Kazanlı Ayaz İshakî’nin (1878-1954) Fikrî Serüveni”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 24, ss. 63-94.
- Kılınc, A. (2018). Ayaz İshakî’nin Tiyatrosunda Milli Bilinç ve Eğitim Misyonu”, *Gayaz İshakıy hem XX Gasır Başında Tatar Milli Yanarışı Halıkara Konferentsiya Materialları 2018 el, 6-7 Sent-yabr*, Kazan: Akademiya Nauk Respubliki Tatarstan İnstitut Yazıka, Literaturı i İskusstva im. G. İbragimova, ss. 237-244.
- (Ufalı), Sultan S. (1990). “Ayaz Iskhakî Idilli-A Biography” (1878-1954)”, *Central Asian Survey*, 9/2, pp. 133-143.

